

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 1, March 2018, p. 446-474

Received	Reviewed	Published	Doi Number
09.02.2018	22.02.2018	30.03.2018	10.18298/ijlet.2593

Polysemy, Aktionsart And Modality in The Some Verbs in the Chagatai Turkish

*Serpil SOYDAN*¹

ABSTRACT

Language is the reflection of emotion and thought. Speech uses many types of words while outwardly conveying these feelings and ideas. The most important of these vocabulary types are those that constitute the basis of the sentence. The verbs are the type of word that informs the formation, the aktionsart, the action verb and the circumstances depending on the time and space. The aim of the study is to determine how the root, which is determined in the works belonging to the Chagatai Turkish period, is used in terms of verbs, aktionsart, modality and is evaluated in terms of polysemy. In fact, aktionsart is objective and a qualification that exists on the basis of the verb infinitive. There are times and types related to mode. Appearance is subjective. There are different meanings in which the speaker or the hearing loads a fictional verb. The verbs, in terms of aktionsart, appear to have been used in functions such as beginning, endurance, ending, according to their tense suffixes when taken. The topic of linguistics, which is the controversial subject of controversial issues, is also the subject of the article. In this study, Johanson, Dilaçar, Palmer's view was taken as the basis, while the concept of modality and aktionsart was evaluated. The other side of the work is the issue of meaning. In this study, only eleven works have been examined from the eighteen works which examined in the work prepared by me and named as Structure and Polysemy in the verbs that have verb derivational affix from verb the Chagatai Turkish. In this study, were used root verbs detected in this eleven works.

Key words: Aktionsart, Modality, Polysemy, Base Verbs, Chagatai Turkish.

Çağatay Türkçesinde Bazı Fiillerde Çok Anlamlılık, Kılınış ve Kiplik

ÖZET

Dil, duygu ve düşüncenin yansımasıdır. Konuşur, bu his ve fikirleri dışa aktarırken pek çok sözcük türü kullanır. Bu sözcük türlerinden en önemlisi de cümlenin temelini teşkil eden fiillerdir. Fiiller, oluş, kılış, kılınış ve durumları bildiren sözcük türüdür. Çalışmanın amacı, Çağatay Türkçesi döneminde ait eserlerde tespit edilen kök hâlindeki fiillerin, kılınış, kiplik bakımından nasıl kullanılışa geçtiğini belirlemek ve çok anlamlılık açısından değerlendirmektir. Fiillerde kılınış, nesnel (objektif) ve fiil mastarının temelinde var olan bir niteliktir. Konuşan ve işitenle öznel bir ilgisi bulunmaz. Zaman ve kiple ilgili türleri vardır. Fiillerin, kılınış bakımından, aldığı zaman eklerine göre; başlama, sürerlilik, bitme gibi fonksiyonlarda kullanıldığı görülmektedir. Dil bilim alanının tartışmalı konulardan olan kiplik konusu bu makalenin de konusunu oluşturmaktadır. Kipi, zaman (varsa tarz) ve şahıs kavramlarına bağlayan görüşlerin yanında kipin zamanla ilgisinin olmadığını belirten, konuşurun kendine hâs tutumu ve görüşleri olarak değerlendiren farklı görüşler de vardır. Bu çalışmada, kiplik kavramı ve kılınış değerlendirilirken, Johanson, Agop Dilaçar, Palmer'ın görüşü esas alınmıştır. Çalışmanın diğer yönü, anlam konusunun ele alınmasıdır. Çağatay Türkçesi dönemine ait on bir eserin incelendiği bu makalede tespit edilen fiillerin çok anlamlı bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, tarafımdan hazırlanmış olan, Çağatay Türkçesinde Basit Fiiller ve Fiilden Fiil Yapım Eki Alan Fiillerde Yapı ve Çok Anlamlılık adlı çalışmada incelenen on sekiz eserden sadece on bir eserde tespit edilen kök hâlindeki fiillerden yararlanılmıştır.

Anahtar sözcük: Kılınış, Kiplik, Çok Anlamlılık, Kök Fiiller, Çağatay Türkçesi.

¹ Dr. Öğr. Ü., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, srp_syd78@hotmail.com

1. Giriş

Türk dilleri ailesinin Orta Asya grubuna ait olan Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına kadar kullanılan edebî bir dildir. Çağatay lehçesinin yüksek düzeyde edebî dil olarak şekillenmesinde, Nevâyî'nin Türk diline karşı duyduğu bilinçli sevginin yanı sıra onun şiir, edebiyat, sanat dehasının, çok üstün düzeydeki dil bilincinin de önemli etkisi ve katkısı vardır (Korkmaz, 2007: 92-93, Eckman 2012: 9). Nevâyî'nin eserleriyle konuşma dili olmaktan çıkıp yazı dili hâline gelen Çağatay Türkçesinde, fiillerin, anlam bakımından zengin olduğu görülmektedir. Bunun dışında fiillerin, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirdiği görülür (Korkmaz 2014: 487). Bu çalışmada, Çağatay Türkçesindeki fiiller, sadece kök hâlinde yüklendiği anlama göre değil, kişinin rûhî durumu, fiillerin aldığı zaman ekleri ve cümlede diğer kelimelerle oluşturduğu bağlama göre değerlendirilerek kılınış ve kiplik bakımından kullanım şekilleri ele alınmaya çalışılacaktır. Fiillerin kılınış bakımından kullanılışlarıyla ilgili yurt dışında ve Türkiye'de pek çok çalışmalar yapılmıştır.²Bu konuda Türkçe fiillerde, ilk ve en önemli çalışmayı Lars Johanson yapmıştır. Johanson, görünüş ve kılınış arasında açık bir ayırım yapar ve kılınışı şöyle değerlendirir:

Kılınış, fiillerin ve fiil öbeklerinin anlamıyla ilgilidir. Dönüşümlü fiiller, önemli için bir sınırı, doğal bir dönüşüm noktasını içerir, bu noktaya ulaşılmamasıyla dönüşüm gerçekleşmiş olur. Örn: öl-gibi. Dönüşümlülük iki alt gruptan oluşur: Hareketin sonunun kritik sınır olduğu bitiş dönüşümlülük, örn. öl-, hareketin başlangıcının önemli sınır olduğu başlangıç dönüşümlülük, örn. yaz-. Dönüşümsüzler herhangi bir önemli sınır içermez. Örn. yaz-. Ancak kılınış terimi eylem öbeğinin tamamını belirtir. Bu yüzden bir eylem öbeğinin kılınış değeri betimlenirken, hem fiil hem de öğeleri ve belirteç niteleyicileri hesaba katılmalıdır. "yaz-" eylemi dönüşümsüz bir fiildir. "Mektubu yaz." gibi sınırlayıcı öge eklendiği zaman eylem öbeği bitiş dönüşümlü olur (Johanson 2016: 18).

Bu konuda çalışma yapanlardan Agop Dilaçar, "başlıyorum ve yürüyorum" fiillerini değerlendirir ve her iki fiildeki sürekliliğin aynı olmadığını belirtir ve şu açıklamalara yer verir:

"Başlamak ve yürümek" in kılınışları birbirinden farklıdır, başlamak sürekli olamaz ama yürümek daima süreklidir. Birincisinin kılınışına, başlamalı (Fr. ingressif), diğerine sürekli (Fr. continue) denir. Buna göre, başlıyorum "sürekli bir işe giriyorum, başlamak üzereyim.", yürüyorum "sürekli bir işi devam ettiriyorum." anlamına gelir. Yine kılınış bakımından aramak fiili, kavram olarak sürekli bir işi, bulmak ise süreksizi anlatır. Kılınış tamamen nesnel (objectif) bir fiil

² Özmen, Neslihan. (2001). Aspectotemporal System in Turkish: Actional Content and Recategorization of Turkish Verbs, Mersin Ü., Sos. Bil. Ens., YLT.; Bacanlı, Eyüp. (2007). Aspect, Kılınış ve Taksis Çerçevesinde Tavas Ağzlarındaki Şimdiki Zaman İşaretleyicilerinin Değerlendirilmesi, Erdem 16/48,1-19; Karadoğan, Ahmet. (2009). Türkiye Türkçesinde Kılınış. Ankara: Divan Kitap; Johanson, Lars. (2016). Türkçede Görünüş. (Çev. Nurettin Demir). Ankara: Grafiker Yay.; Johanson, Lars. (1971). Aspekt im Türkischen. Vorstudien zueiner Beschreibung des türkeitürkischen Aspekt systems (Studia Turcica Upsaliensia 1), Uppsala: Almqvist&Wiksell; Johanson, Lars. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora, In: Rolf Thieroff and Joachim Ballweg (eds.) Tense Systems in European Languages, Tübingen, 247-266; Chomsky, N.(1965). Aspect of the theory of syntax. Cambridge, Mass; Gennari, Silvia. (2001). Tense, Aspect and Aktionsart in Spanish and Japanese, Maryland Working Papers in Linguistics, Vol 11, MD: UMCP, 60-84, Demir Aslan, Sema.(2013). Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller. Türkbilig, Sayı: 26, 67-90, Akkuş, Cüneyt (2006). Sevinç Çokum'un Romanlarındaki Fiillerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi, YLT.

ulamıdır. Fiil mastarının temelinde var olan bir niteliktir (başlama, süre, bitirme, yineleme vb.), süreklilik ya da süreksizlik gösterme gibi; konuşan buna kendinden bir şey katmaz, anlamı kendi doğal çıkırından çıkarmaz. Konuşanla, işitenle bir öznel ilgisi yoktur. Zaman ve kiple ilgili türleri vardır: Zaman kılınışı (temporale Akti-onsart) ve kip kılınışı (modale Akti-onsart)³. Böylece kılınışı, dil mantığının bir yarattığı saymak gerekir. Kılınışın, başlıca kesiksiz ve kesikli olmak üzere iki türü ve buna bağlı alt türleri vardır. Kesiksiz (non- interrompu), sürekli (oluşlu, edişli) ve süreksiz (başlamalı, bitirmeli), kesikli (interrompu), üst üsteli, yinelemeli (yeğinemeli, yeğilmeli) şeklinde gruplandırır. Görünüş ise, fiil çekiminde konuşanın, çekim kalıplarının kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dışına çıkarak kullanışı, bu çekime fiil mastarında bulunmayan özel bir renk, anlam vermesidir (Dilaçar 1974: 161-164, 1989: 110-112).

Smith, görünüşü, iki birleşen kuramı adı altında, dil bilgisine ve sözlüğe dayalı olarak ikiye ayırmıştır. Dilbilgisine dayalı olanı, bitmişlik, bitmemişlik ve yansız olarak üçe; sözlüğe dayalı görünüşü de durum, etkinlik, tamamlanma, başarma ve de kendisinin eklediği ani (semelfactive) durum türü ile beşe ayırmıştır (1997: 66, akt. Benzer 2008: 108). Dil biliminde kılınış (aktionsart) birçok yazar tarafından sözlüğe dayalı görünüş (örn. Comrie 1976; Hopper 1979; Michaelis 1998, Smith 1997) ve birçok yazar tarafından dil bilgisine dayalı görünüş (örn. Guillaume 1965) içinde işlenmiştir (Benzer 2008: 158). Yurt dışında yapılan çalışmalarda ve yayınlarda aktionsarten olarak ifade edilen kılınış kavramı, sözlüğe dayalı görünüş olarak değerlendirilmiştir. Noreen (1911) aşama görünüşü, kılınış başlığı altında hazırlamıştır. Pollak (1920) tarafından düzenlenmiş ve Binnick (1991: 202) tarafından aktarılmış olup bugün hâlâ ilgi çekici bir sınıflandırma olma özelliğini korumaktadır. Kılınış (aktionsarten), Tek biçim: anlık- geçici, sürekli (etkili, ettirgenlik [başlamalı, decessive, tamamen sürekli]) ve aralıklı (tekrarlı, yinelemeli, vurgulu) olarak tasnif edilmiştir (akt. Benzer 2008: 164). Comrie (1976: 3-5)'e göre, görünüş gösterici değildir. Herhangi bir zaman noktası için bir durumun gerçek zamanıyla ilgili değil, daha çok bir durumun zamana ait iç oluşumuyla ilgilidir ve bir olayın gerçek zaman üzerinde nasıl meydana geldiğini gösterir. Lyons, zamanın zıddına görünüş gösterici bir sınıf değildir; sözcenin zamanına göre düzenlenmediği bilgisinin verildiği bir dil bilgisi sınıfıdır (1983: 281-282). Smith'e göre, görünüş, durumun ve onların sunumunun zamana ait biçimlerinin anlam etkisinin alanıdır (1997: 3). Erkman- Akerson, görünüş ile ilgili şu açıklamalara yer verir: Görünüş, bir olayın zamana nasıl yayıldığını, konuşma ve anlatı zamanını dikkate almadan yapar. Görünüşün görevi, olayları belli bir zaman içinde anlatmak, yerleştirmek değildir (1998: 298-300).

Makalede fiillerdeki kiplik konusu da ele alınmıştır. Kiplik konusunda da pek çok çalışmalar yapılmıştır.⁴ Dilaçar'a göre kip, insanın ruh durumunu, fiilin belirli bir eke bağlı kalmadan, çeşitli

³ Bkz. Karl Amman: "Einführung in die Sprachwissenschaft", I, Halle 1958, Lars Johanson: "Aspect im Turkischen", Uppsala 1971. (akt. Dilâçar 1989: 109-110)

⁴ Karabağ, İmran.(2000). Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu, C: 2000/II, S: 585, s. 275-278.TDDE,Gülsevin, Gürer (1999).Türkiye Türkçesinde Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine, VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul, Emeksiz Erk, Zeynep.(2008). Türkçede Kiplik Anlamının Belirsizliği ve Anlamsal Roller. Dil Dergisi, Sayı:141, Hirik, Seçil.(2014). Kesinlik ve Olumsuzluk İlişkinde Kiplik Yaklaşım. Turkish Studies, Volume 9/12 Fall 2014, p. 349-367, Ankara-Turkey, Uzun, Engin, Nadir. (1998)."Türkçede Görünüş/Kip/Zaman Üçlüsü". DD, 68: 5-22, Kerimoğlu, Caner. (2010). Türkiye Türkçesindeki Bilgi Kipliği İşaretleyicileri Üzerine: Kesinlik Dışılık, Turkish Studies, Volume 5/4, Aslan, Demir, Sema. (2008). Türkçede İsteme Kipliği. Ankara: Grafiker Yay., Ercilasun, Ahmet Bican (2011). "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine". Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993). Ankara: TDK Yay.: 61-72, Türkyılmaz, Fatma. (1990).Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları, Gazi Ü.,YLT. Ankara, Demirel, Mehmet Volkan.(2017). -(y)AcAk Biçimbiriminin Kiplik Görünümü, Turkish Studies, Volume 12/15, p. 261-276, Yalçınkaya, Ezgi. (2015). Orhon Yazıtlarında Kiplik İfadeleri. Eskişehir: YLT, Kılıç, Filiz.

eklerle ve farklı anlatım yollarıyla belirtmesidir (1971: 107). Korkmaz, Batı dillerinde Latince modus teriminden aktarılmış olan ve Türkçede “şekil, biçim, kalıp” anlamlarına gelen kip için gramerlerimizde verilen tanımların ve yapılan açıklamaların oldukça bulanık ve karışık olduğunu; kipi, fiilin gösterdiği hareketin nasıl yapıldığını ve olduğunu bildiren, bir şekil veya tarz olarak kabul eden görüşlerin yanında, kip ile zamanı iç içe düşünen ve bunları birbirinden ayırmayıp zamanı kip gibi kabullenen görüşlerin de var olduğunu belirtir (2014: 515, 2010: 148, 2017: 178). Banguoğlu (1998: 457) ve Adalı (2004: 45), kipi, zaman (ve varsa tarz) eki ile uzatılmış bir fiilin tekli ve çoklu kişi ekleri almasıyla meydana geldiğini bildirmiştir. Aksu- Koç’a göre, kiplik, konuşucunun özel tutumu ve görüşünü yansıtır (1988: 174,); Kershner (2002: 31, akt. Benzer 2008: 182), Palmer’e göre kip, konuşucunun tutumu ile ilgili olan anlama dayalı bilgi ya da söyledikleri hakkındaki görüşleri olarak tanımlar (Palmer 2006: 24, Aksu- Koç 1988: 174, akt. Benzer 2008: 182). Palmer gerçek ve gerçek dışı kavramları, gramatik olarak işlemekte ve kipliği; Önermesel ve Eylem Kipliği olarak iki grupta değerlendirmektedir. Önermesel Kiplik; Bilgisel Kiplik (Tahmini-Belirsiz, Çıkarımsal Varsayım), Kanıtı Dayalı Kiplik (Aktarım, Algısal); Eylem Kipliği; Yükümlülük Kipliği (İzin, Zorunluluk, Emir), Devingenlik Kipliği (Yeterlilik, İstek) şeklinde gruplandırmıştır. Lyons, kipliğin genel olarak iki türü olduğunu ifade eder: 1. Epistemic modality: Bilgisel Kiplik, olayların anlatımında onların geçerliliği, doğruluğu veya gerçekliği ile ilgili olan durumları ifade eder. 2. Deontic modality: Gösterimsel kiplik, izin ve zorunluluk durumlarıyla ilgilidir (Lyons 1988: 797, akt. Yaman 2012: 13). Ayrıca makalede ele alınan çok anlamlılık hakkında araştırmacıların yaptığı açıklamalardan bazıları şöyledir:

Çok anlamlılık, değişik etkenlerle bir göstergenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni yeni kavramları anlatır durumda olmasıdır. Gösterge, temel anlamını yitirmeden yan anlamlar kazanmaktadır. Zaman içinde bunlar unutulabildiği gibi yeni yan anlamlarla daha da zenginleşebilmektedir, diye ifade eder (Aksan 2016: 89-90).

Kahraman (2015: 15) ise, bir sözcüğün birden çok anlamı içerme niteliği, birçok anlamı olma durumu ve özelliği çok anlamlılıktır. Birden çok anlamı olan, çok anlamlılık gösteren sözcüklere de *çok anlamlı sözcükler* denir, açıklamasını yapar. Bu makalede de Çağatay Türkçesi dönemine ait on bir eserdeki kök hâlindeki fiiller, kiplik, kılınış, çok anlamlılık açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, *Çağatay Türkçesinde Basit Fiiller ve Fiilden Fiil Yapım Eki Alan Fiillerde Yapı ve Çok Anlamlılık* adlı çalışmada ele alınan on sekiz eserden sadece on bir eserde tespit edilen kök hâlindeki fiillerden yararlanılmıştır. Bu fiiller, çok anlamlılık dışında, kılınış ve kiplik bakımından nasıl kullanımına geçtiği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Fiiller, kılınış bakımından değerlendirilirken, Dilaçar, Palmer, Johanson’un görüşü; kiplik konusunda ise Dilaçar⁵, Korkmaz, Palmer, Aksu’nun görüş ve tasnifleri dikkate alınmaya çalışılmıştır. Palmer tasnifinde, kipliği, *Önerme Kipliği ve Eylem Kipliği* olarak iki gruba ayırır. *Önerme Kipliği, Bilgisel Kiplik (tahmini, çıkarımsal, varsayım), Kanıtı Dayalı Kiplik (Aktarım, Duyum)* olarak iki alt gruba ayırır; *Eylem Kipliğini; Yükümlülük (izin, zorunluluk, emir, taahhüt, şarta, sebebe, emre bağlı yükümlülük gibi) ve Devinim Kipliği (istek, niyet kipliği ve yeterlilik)* olarak

(2004). Kırğız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi. (2004). Ankara, Doktora Tezi.

⁵ Kiplik konusunda Dilaçar’ın tasnifi için bkz. Dilâçar, Agop. (1989).Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi. TDAY Belleten-1971.s.107-109.

tasnif eder. Taranan eserlerde tespit edilen fiiller, kiplik bakımından bu tasniflere göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kılınış ise, nesnel olarak, fiillerin ve fiil öbeklerinin anlamıyla ilgili olarak, fiilin başlama, bitme, sürerlilik ifade edip etmediğine göre değerlendirilmiştir. Eserlerden tespit edilen fiiller ve örnekleri şöyledir:

3. FİİLLER

çek - / çık - : 1. götürmek (LM IV/246 çekti)

Çekti anı ol haremğa ansız

Ne cism ü ne cân ne cism ü cânsız (LM IV/246)

(Onu hareme ansızın götürdü. Ne vücut ve ne can ne beden ve cansız.)

Kılınış bakımından: Bu fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda anlık gerçekleştiği ifade edilmektedir. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

2. bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek (LM VI/339 çekmekke)(ŞD 22/3 çıksem)

Hamdın ki eâsâsı başıda tâb

Çekmekke ekki cihânı kullâb (LM VI/339)

(Asasını başında güç ile ikiye böldün ki iki dünyayı kancayla çekmek için...)

Kılınış bakımından: Bu fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: İsim-fiil eki aldığı için zaman anlamı yoktur. Bir işi gerçekleştirme isteği vardır. **(Bilgi Kipliği -Çıkarım)**

Leşker-i İslâmı çıksem kızıl börk üstine

Bolgusu yâver Medîne kişverindin şol habîb (ŞD 22/3)

(İslam askerini kızıl kalpak üstüne doğru yürütsem. O sevgili, Medine şehrinden yardımcı olacak.)

Kılınış bakımından: Bu fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Fiil, şart eki almıştır. Ancak şart eki istek eki fonksiyonunu da üstlenmektedir. Bir işi yapmayı isteme anlamı vardır. **(Bilgi kipliği (Varsayıma dayalı))**

çık - : 1. yüksek bir yere tırmanmak (NMŞF 325/20 çıkıp)

Bir kiçe seher vakti müezzin menâre üstige çıkıp bu âyetni okudu kim (NMŞF 325/20)

(Bir gece seher vakti müezzin minare üstüne çıkıp bu ayeti okudu ki!)

Kılınış bakımından: Fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin olması için bir eylemin gerçekleştiği anlamı, bu eylemin görme duyusuyla algılandığı görülür. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

2. (eşeğe) binmek (LM IV/210 çıktı)

Merkeb üzre çıktı sekriben bat

Yoldaş ile yolga tüşti heyhât (LM IV/210)

(Hızla koşarak eşek üzerine bindi, yoldaş ile yola gitti, heyhat!)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda anlık gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı - görme) Dayalı Kiplik)**

3. kaybetmek, başkasının eline geçmek (ŞT 150/1 çıkmas)

Eger siz altıngızning ve sizlerdin bolganlar barçangızning agzıngız bir bolsa uzak yıllar ve köp künler bu yurtlar kolungızdın çıkmas. (ŞT 150/1)

(Eğer siz, ecdadınızın ve sizlerden olanlar hepiniz, aynı düşüncede olursanız uzun yıllar ve pek çok gün bu yurtlar elinizden çıkmaz. (kaybetmezsiniz.))

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği ifadesi vardır. **(Eylem Kipliği-Taahhüt-Kesinlik)**

kil - : 1. gelmek (NMŞF 368/24 kildi)(LD 236/5 kildi)

Bir lahzadın songra kıtâeu't-tarıkdın biri kildi (NMŞF 368/24 kildi)

(Bir süreden sonra yoldan biri geldi.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin uzun bir zamandan sonra geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilir.

(Bilgi Kipliği- İhtimâlin gerçekleşmesi)

Kildi dilberning hayâlı cân ivige kirgeli

Ay köngülning hanı közge kirme bir dem râh râh (LD 236/5)

(Sevgilinin hayali can evine girerek geldi. Ey gönlün sultanı, bir an yol yol göze girme.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte, fiil başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

2. (karşısına) çıkmak, yönelmek (NMŞF 368/27 kaşığa kildi)(ŞD 137/6 kilmedi)

...nâgâh birev Şeyh kaşığa kildi (NMŞF 368/27)

(...ansızın birisi Şeyh karşısına çıktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte, fiil başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte gerçekleştiği ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

Miskin Şibân úaşığa hiçbiri kilmedi

Kılsa müyesser Hudâ neyleyin ehl-i èIrâk (ŞD 137/6)

(Miskin Şiban karşısına hiçbiri çıkmadı. Allah, Irak ehline kolaylık verse neyleyeyim.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte, fiil bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleşmeme durumu ifade edilmektedir. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

3. katılmak (NMŞF 368/3 hizmetiga kilip)

Yana birev Şeyh hizmetiga kilip ...(NMŞF 368/3)

(Yine birisi Şeyh hizmetine katılarak...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte, fiil başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin tekrarlanarak sürekli yapıldığı ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

kir - : 1. dışarıdan içeriye girmek (LM XII/885 kirmiş edi)

Kirmiş edi anda kays-ı gam-nâk

Gül yanglıg etip yakasını çâk (LM XII/885)

(Oraya gamlı bir Kays girmişti. Gül gibi yakasını parçalayıp...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

2. katılmak, karışmak (ŞT 210/15 kirgil)

Kervân kitdi köp kiç kaldıng yolga kirgil

Alplar Bigler kören bar mu Kazan kibi? (ŞT 210/15)

(Kervan gitti çok geç kaldın, yola gir. Kahramanlar ve beyler Kazan gibisini göreniniz var mı?)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin yapılmasında ve gerçekleşmesinde zorunluluk ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Emir)**

kop - : 1. fırlamak, hızla yerinden kalkmak (NMŞF 120/13 koptı) (LD 317/7 koptı)

Bir dervîş ayag üstige koptı (NMŞF 120/13 koptı)

(Bir dervîş ayaküstüne kalktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilmiştir. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

Lutfîni sora kildi arturmak için derdin

Bir köz yumup açuunça olturdu yana koptı (LD 317/7)

(Lutfi derdini artırmak için sorarak geldi. Bir göz yumup açınca oturdu yine kalktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda kesin olarak tekrar gerçekleştiği ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

2. ilerlemek (LM XXV/2174 koptı)

Ol itning ayagin elgin öpti

Mahçîr 'azîmetiga koptı (LM XXV/2174)

(O köpeğin ayağını elini öptü. Ayrılmış gidişe ilerledi.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı -görme) Dayalı Kiplik)**

3. savrulmak, dağılmak (LM XXXI/2835 kopup)(LD 214/3 koptı)

Ne gerd kopup ne yel revâne

Su sâkin ü çekmey ot zebâne (LM XXXI/2835)

(Ne toz, toprak savrulup ne rüzgâr gidici, su sakin ve ateş yalımını çekmeyerek...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin gerçekleşmediği ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

La'lı üze hâlin körüben didim anga kim

Köydürdi cânım eyle ki koptı tütün andın (LD 214/3)

(Ona dudağının üstündeki beni görerek dedim ki: Öyle canımı yaktırdı ki duman ondan dağıldı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilmektedir. **(Bilgi (Çıkarıma dayalı) Kipliği)**

koy - : 1. yaslamak (NMŞF 186/3 koydı) (LM XIV/1110 koyup)(STD G 286/1 koyay)

Olturdu ve mini tiledi ve yüzün yüzümge koydı... (NMŞF 186/3)

(Oturdu ve beni istedi ve yüzünü yüzüme yasladı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilmektedir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Sen kûyide taş üze koyup baş

Başımga firâkı yagdurup taş (LM XIV/1110)

(Sen köyünde taş üzerine baş yaslayıp başıma ayrılık taşını yağdırıp...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin her zaman kesintisiz devam ettiğini ifade etmektedir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

'İyd-ı kurbân boldı kel kim zâr u hayrânıng bolay

Baş ayagingga koyay cân birle kurbânıng bolay (STD G 286/1)

(Kurban Bayramı oldu, gel ki ağlayıcı ve hayranın olayım. Başı ayağına yaslayayım, can ile kurbanın olayım.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin gerçekleşme şartına bağlı olarak gelecekte eylemin gerçekleşmesini isteme ifadesi vardır. **(Devinim Kipliği- İstek)**

2. takmak (NMŞF 194/27 koydı)

...kerâmet tâcın anıng başıga koydı...

(...keramet tacını onun başına taktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiğini ifade eder. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

3. bırakmak (NMŞF 324/10 koygay min)

... ayağını na'leyn bile alarnıng yüzige koygay-min (NMŞF 324/10)

(... ayağını bir çift ayakkabı ile onların tarafına bırakacağım.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin gelecek zamanda gerçekleşeceğini ifade eder. **(Yükümlülük, taahhüt-kesinlik)**

4. basmak (LM XII/853 koysalar)

Bir hayl ki ref' etip nedemni

Sahrâ sarı koysalar kademni (LM XII/853)

(Bir zümre ki sohbet arkadaşını kaldırıp sahra tarafına ayağını bassalar.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemi gerçekleştirme isteği anlamında kullanılmıştır. **(Devinim Kipliği-İstek)**

saç - : 1. vurmak (NMŞF 266/13 saçtı)

İkki öl iligin mining yüzümge saçtı. (NMŞF 266/13)

(İki ıslak elini benim yüzüme vurdu.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-dokunma) Dayalı Kiplik)**

2. dağıtmak, yaymak (LM IV/190 saçar edi)(LD 223/1 saçar)

Degil ki havâda yüz tümen hûr

'Arızlarıdın saçar edi nûr (LM IV/190)

(Yüz bin güzel, havada değil ki yanaklarından ışık dağıtırdı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte her zaman yapıldığını ifade eder. **Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Köz kan saçır iring körüp dem-be-dem ay cân

Agzıngı tilep tapmayı boldum 'adem ay cân (LD 223/1)

(Ey can durmadan ağzını görüp göz kan dağıtır. Ey can, ağzını isteyip bulamayarak yok oldum.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin her zaman gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

sal - : 1. (bir şey) içirmek, akıtmak (NMŞF 21/ 3 saldı)

...Resûl salla'llâhu 'aleyhi ve sellem vâkı'ada mubârek agzı suyunı mining agzımga saldı... (NMŞF 21/ 3)

(Peygamber (SAV) bu olayda mübarek ağız suyunu benim ağzıma verdi.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

2. takmak (NMŞF 21/ 4 saldı)(STD G 193/4 saldı)

... 'Alî kerrema'llâhu vechehu üzügin çıkarıp mining barmagımga saldı... (NMŞF 21/ 4 saldı)

(Kerem sahibi Ali, yüzüğünü çıkarıp parmağıma taktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Oldum men-i biçâre belâ birle giriftâr

Tâ boynuma ol şûh-ı belâ saldı kemendin (STD G 193/4)

(Çaresiz ben bela ile esir oldum. O neşeli bela, boynuma kemendini taktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

3. bırakmak, koymak (NMŞF 97/3 saldılar)

Anı bağlap kişiçi arslan ileyige saldılar (NMŞF 97/3)

(Onu bağlayarak adamı arslanın önüne bıraktılar.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Hâli kalıp erdi har-geh-i mâh

Saldı özin anda mâh-ı har-gâh (LM XXXII/ 2885)

(Hâle sahipsiz bir yerde kalmıştı. Hâle orada özünü bıraktı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

4. yaymak, dağıtmak (LM VI/369 saldıng)(ŞD 108/3 salgaç)(LD 248/4 salganın)

Çün sübhani kilking etti tavzîh

Saldıng melek içre zikir ü tesbîh (LM VI/369)

(Tanrı kalemini açıkladı. Melekler arasında zikir ve tespihi yaydın.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

Mihrin köngülde salgaç bî-gânedür bu yolda

Özüngü nâtüvânı andag ki hîç iş itmes (ŞD 108/3)

(Gönülde güneşini yayacak. Bu yolda yabancıdır. Onun gibi özüne cansızlığı hiç iş edinmez.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin gelecek zamanda gerçekleştiği ifade edilir. **(Devinim Kipliği, istek)**

Çiçekler içre kiyik nâfe salganın kördüm

Çü hâl tüşti uşol mest-i hâbıng astında (LD 248/4)

(Çiçekler içine geyik miskini dağıtanını gördüm. İşte o uyku sarhoşluğunun altına ben yerleşti.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin her zaman gerçekleştirildiği ifade edilir. **Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

5. saçmak (LM IX/515 salıp)(STD G 22/2 salur-sen) (LD 55/6 salıp)

Yâ otka barurda berk-ı girdâr

Nemrûd yüzige salıp envâr (LM IX/515)

(Ya daire şeklindeki şimşek ateşe vardığında Nemrut yüzüne ışıklar saçıp...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylem zarf-fiil eki aldığı için, eylemin her zaman gerçekleşeceği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Barçaga pertev salur-sen âfitâb u mâh dek

Âfitâb u mâh dek 'âlî makâm olgay sanga (STD G 22/2)

(Güneş ve ay gibi her yere ışık saçarsın. Sana güneş ve ay gibi yüce makam olacak.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin her zaman gerçekleşeceği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

soy - : 1. (derisini) yüzmek (NMŞF 437/9 soysun)(STD G 289/2 soyay)

Ay Nesîmî çün müyesser boldı ikbâl u visâl

Koy tiringni soysa soysun bu pelîd kassâblar (NMŞF 437/9)

(Ey Nesimi, kavuşma ve talihi kolayca buldu. Derini bırak, bu alçak kasaplar soyarsa soysun.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Birinci eylem şart eki almış ama istek anlamında kullanılmıştır. İkinci fiilde ise emir eki aldığı için eylemin (kişinin) isteği durumunda zorunlu olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği - İsteğe bağlı yükümlülük)**

Kûyung sarı rakîb ne itdür ki baradur

Barıp katılsa itleringe terisin soyay (STD G 289/2)

(Rakip nasıl bir itdir ki memleketinin tarafına varabilmektedir. İtlerine gidip katılsa derisini soya.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme isteği anlatılmaktadır. **(Yükümlülük Kipliği- İsteğe bağlı yükümlülük)**

2. elbiseyi çıkarmak (LM XXIV/1999 soydı)

Dep her ne keymiş erdi soydı

Mecmû'ın anıng kaşığa koydı (LM XXIV/1999)

(Her ne giymişti diyerek çıkardı, onun hepsini karşısına koydu.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği anlatılmaktadır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

sür - : 1. çıkarmak, uzaklaştırmak (NMŞF 360/10 sürdiler)

...mini alarınğ arasındın sürdiler (NMŞF 360/10)

(Beni onların arasından çıkardılar.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği anlatılmaktadır. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

2.önüne katıp götürmek (LM XXI/1710 sürmiş erdi)

Her hayldın el kılıp müretteb

Sahrâ sarı sürmiş erdi merkeb (LM XXI/1710)

(Her zümreden başkaları dizilip sahra tarafına eşeği götürmüştü.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiği ifade edilir. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

3. (at, eşek, araba vb. şeyleri) ilerletmek, yürütmek (LM XXXI/2763 sürdi)(SD LI/669 sürse)

Her ne ki kerek kılıp müretteb

Leylî haşemiğa sürdi merkeb (LM XXXI/2763)

(Her ne ki tertip edip Leyla'nın ailesine eşek sürdü.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği ifade edilir. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

Sanemler hüsn atın sürse letâfetning bisâtında

Mening şâhum irür ol dem alarning ara ser-haylî (SD LI/669)

(Güzeller, güzellik atını letafet meydanında sürseler, benim şâhım o an onların arasında baş olur.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme isteği ifadesi vardır. **(Devinim Kipliği, istek)**

4. ilerlemek, gitmek (ŞD 21/1 sürüptür)

Bal içer-biz Bâg-ı Nevning içide bustân ara

Kim sürüptür uşmunung dig meclis-i Keyvân ara (ŞD 21/1)

(İlkbahar bağının içindeki bostan arasında bal içeriz. Ki işte bunun gibi Zuhâl gezegeni arasına ilerlemiştir.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifadesi vardır. **(Bilgi Kipliği-Çıkarım)**

Mühlik oldı şevk yâ sür tîg yâ kıl cilve kim

Bu ikidin özge tapmas ârzû-mending 'ilâc (BV 93/3)

(Öldüren neşelendi ya kılıcı çek ya cilve kıl ki bu ikisinden başka istekli ilaç bulunmaz.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Emir)**

tik- : biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak, giysi dikmek (LM XXIII/1894 tikey)(ŞD 97/4 tiksün)

Ok ignesidin tikey libâsın

Hançer suydın ezey hunâsın (LM XXIII/1894)

(Ok iğnesiyle elbiseni dikeyim. Hançer suyundan kınasını ezeyim.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin gerçekleşmesini isteme ifadesi vardır. (**Devinim Kipliği- İstek**)

Anıñ tig bolsun uşbu meclis-ârây

Sanemler hullede tiksün pîçekler (ŞD 97/4)

(İşte bu onun gibi meclisi süsleyen olsun. Put gibi güzel kimseler cennet elbisesine kıvrımlar diksin.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu ifadesi vardır. (**Yükümlülük Kipliği-Emre bağlı yükümlülük**)

tök - : 1. sıvı veya tane durumunda olan şeyleri buldukları kaptan başka bir yere boşaltmak. (NMSF 381/24 tökti)

Kursnu uşattı ve bādâm magzların mining ileyimge tökti. (NMSF 381/24)

(Çöreği kırdı ve badem içlerini benim önüme boşalttı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifadesi vardır. (**Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik**)

2. akıtmak, damlatmak (LM IX/503 töker erdi)(ŞD 65/4 tökti)(STD M 209/2 töktüng)

Hem sarsar-ı âh etip havâ-fâş

Yummay töker erdi hem bulut yaş (LM IX/503)

(Hem âh fırtınası havayı ortaya çıkarıp bulut da yummayarak yaş akıttırdı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte sürekli olarak yapıldığı ifade edilmiştir. (**Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk**)

Tutti bilekke 'akîk ol büt-i sîmîn-beden

Tökti kiyik kanını kar üze ol gül-'izâr (ŞD 65/4)

(O put gibi gümüş bedenli (kırmızı renkli değerli) akik taşını bileğe taktı. Sanki o gül yanaklı kar üzerine ahu kanını döktü.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte gerçekleşme olasılığı vardır. (**Bilgi Kipliği-Varsayım**)

Töktüng dür-i eşkimni çü köz bahırda kelding

Ey gevher-i siyr-âb

Sen dürr-i girân-mâye kebi közde nihân-sen

Eşkimde nihân-men (STD M 209/2 töktüng)

(Ey suya kanmış mücevher, gözyaşı incilerini akıttın, çünkü göz denizine geldin. Sen kıymetli inci gibi gözde gizlisin. Gözyaşımda gizliyim.)

Kılınış bakımından: Bu dörtlükte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak yapma, gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

3. belli bir yere boşaltmak (LM XXXII/2899 tökti)

Tökti bu hayât nûşın eyyâm

Tutti yana zehr tola yüz câm (LM XXXII/2899)

(Günler bu hayat içkisini döktü. Yine zehir doldurarak yüz kadeh sundu.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak yapma, gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

4. saçmak, dağıtmak (SD IX/7 tökeyin)

Nisâr-ı hâk-i pâyinga ten ü cân u köz ü yüzdin

Kiçip cân oynayın başka saçıp dürler, tökeyin zer (SD IX/7)

(Ayağının toprağına saçmak için ten, can, göz ve yüzden geçeyim, can feda ederek başına inciler saçıp altınlar dökeyim.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme isteği ifade edilmiştir. **(Devinim Kipliği- İstek)**

tut - : 1. (bir yere) yönelmek (LM XIV/1068 tutti)

‘Âşıkları hâlini unuttu

Ma’şûk üyining yolını tutti (LM XIV/1068)

(Âşıklar halini unuttu. Sevgili evinin yoluna yöneldi.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

2. bakmak (LD 229/3 tuttum)

Yüzüngni tuttum artuk ay u kündin

Kişining közidür ârî terâzû (LD 229/3)

(Ay ve güneşten fazla yüzüne bakmak. Evet, terazi, kişinin gözüdür.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Bilgi Kipliği- Mukayese)**

3. saklamak, muhafaza etmek (LM XIV/1093 tut)(STD G 98/1 tut)(SD XVIII/ 440 tut)

Dâyim bu tarîk u şiveni tut

Hem yaru vü hem cihânı yarut (LM XIV/1093)

(Daima bu yol ve şiveni sakla, hem parlaklığı ve hem dünyayı parlat.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu ifade edilmektedir. **(Yükümlülük Kipliği-Emir)**

Ey köngül bayrâmda vaslıdın sanga gam yok turur

Tut ganîmet vaslını her künde bayrâm yok turur (STD G 98/1)

(Ey gönül bayramda kavuşmaktan sana gam yoktur. Her günde bayram yoktur, kavuşmayı ganîmet (gibi) sakla.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu ifade edilmektedir. **(Yükümlülük Kipliği-Emir)**

İ Sekkâkî, bu şeh kapkın ganîmet tut, çü zülfiŋga

Azakin bağlagan kuş-sin, uçarga hîç hevâ kılma (SD XVIII/440)

(Ey Sekkâkî, bu padişahın (sevgilinin) kapısını ganîmet bil, çünkü sen [sevgilinin] saçına ayağından bağlanmış bir kuşsun, uçmaya hiç heves etme!)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu ifade edilmektedir. **(Yükümlülük Kipliği-Emir)**

4. (bir yerde, uzakta) kalmasını sağlamak (LM XX/1639 tutkıl)(STD MT 41/1 tutsam)

Derler manga 'ışkını unutkıl

Leylî gamıdın kenâre tutkıl (LM XX/1639)

(Bana aşkını unut derler. Leyla'nın gamından uzakta kal.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu ifade edilmektedir. **(Yükümlülük Kipliği-Emir)**

Hoş ol dem kim men-i mecnûn barıp kûyungda yer tutsam

Demî kûyungnung etfâlî bile könglümni avutsam (STD MT 41/1)

(Ben Mecnun varıp köyünde yer tutsam(kalsam) o vakit ki hoş. O zaman köyünün çocukları ile gönlümü avutsam.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemi gerçekleştirme isteği ifadesi vardır. **(Devinim Kipliği- İstek)**

5. kapatmak, engellemek (LM XXIV/1979 tuttu)(ŞD 31/4 tuttu)(BD 24/4 tutmak)

Çün mihr seher yolın yaruttı

Ekki teve lîk yolumnı tuttı (LM XXIV/1979)

(Güneş seher yolunu aydınlattı. Lakin iki deve yolunu kapattı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Zülfining târiki tuttı könglüm içre dîn yolın

Kim Herîning hûblarından hiç kutulmasdur Şuheyb (ŞD 31/4)

(Saçının karanlığı gönlüm içinde din yolunu kapattı. Ki Heri'nin güzellerinden Şuheyb hiç kurtulmaz.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

İy könggöl çün yahşydın kördüng yamanlık asru köp

İmdi köz tutmak ni ya'nî her yamandın yahşılığ (BD 24/4)

(Ey gönül, güzellikten sonra kötülük çok gördün. Şimdi her kötülükten güzellik (görmeye) gözü kapatmak da nedir?)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin, zorunlu olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Şarta bağlı Zorunluluk)**

6. uzatmak, sunmak (LM XXXII/2899 tuttı) (ŞD 41/1 tut)

Tökti bu hayât nûşın eyyâm

Tuttı yana zehr tola yüz câm (LM XXXII/2899)

(Günler bu hayat içkisini döktü. Yine zehir dolarak yüz kadeh sundu.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Rind bolsang ay köngül meyhânedede ârâm tut

Her kimüing kim iştihası boldı irse câm tut (ŞD 41/1)

(Ey gönül, meyhanede rind olsan eğlence sağla. Her kimin ki arzusu varsa kadeh sun.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi zorunlu olarak ifade etme anlamı vardır. **(Yükümlülük, Şarta bağlı yükümlülük)**

7. uyuşmamak, benzememek (LM XXXIV/3126 tutmamış edi)

Behrâminga ermes erdi hem-seng

Kanı bile tutmamış edi reng (LM XXXIV/3126)

(İran hükümdarına eşit ölçüde değildi. Kanının rengi dahi uyuşmamıştı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleşmediği ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

8.(ortalığa) yayılmak.(LM XXXVIII/3593 tuttu)(STD G 192/4 tutuptur)(SD LI/672 tutmuş)

Ger nükteleri cihânı tuttu

Gavgaları ins ü cânı tuttu (LM XXXVIII/3593)

(Nükteleri cihana yayıldı. Kavgaları insanı ve sevgiliyi esir etti.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmiş zamanda kesin olarak yapma ifadesi vardır. **(Yükümlülük- Sebebe bağlı yükümlülük)**

Tutuptur barça 'âlemni kuyaşnıg pertevi gûyâ

Kılıptur kesb-i nûr ey mâh hüsn-i bî-zevâlingdin (STD G 192/4)

(Bütün âleme sanki güneşinin parlaklığı yayılmıştır. Ey ay, sona ermemiş, bitmemiş güzelliğinden nur kazandırmıştır.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmiş zamanda gerçekleşme varsayımı vardır. **(Bilgi Kipliği-Varsayım)**

Yüz üzre gûyiyâ zülfüng Süleymân mülkini tutmuş

Ol Ehrimening ilgindin hezârân âh u vâveylî (SD LI/672)

(Yüz üzerinde sanki saçın Süleyman ülkesini kaplamış; o Ehrimen'in (saçının) elinden binlerce âh ve vaveyla!)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmiş zamanda varsayım ifadesi vardır. **(Bilgi Kipliği- Varsayım)**

9. esir etmek, bir yerde zorunlu tutmak. (ŞD 231/3 tuttu)

Zülfünü tartıp niter ol gül'izarı üstine

Tutti könglümning kuşını 'anberîn-bîz eyleben (ŞD 231/3)

(Zülfünü o gül yanaklı üstüne çekip ne yapar? Gönül kuşunu amber dağıtıcı yaparak esir etti.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmiş zamanda kesin ve zorunlu olarak yapma ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

10. herhangi bir durumda bulundurmak, sağlamak (ŞD 41/1 tut)(STD G 74/6 tutkay)

Rind bolsang ay köngül meyhânedede ârâm tut

Her kimüing kim iştiyhâsı boldı irse câm tut (ŞD 41/1)

(Ey gönül meyhanede rind olsan, eğlence sağla. Her kimin ki arzusu varsa kadeh sun.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme fonksiyonunda kullanılmıştır.

(Yükümlülük Kipliği-Şarta bağlı yükümlülük)

Tutkay Hudâ selâmet anı lutf birle kim

Zâtı şerîf ü tab'ı latîf ü selîmdür (STD G 74/6)

(Allah onu lutf ile korku ve endişeden uzak tutacak. Kendi yüce ve yaratılışı nazik ve kusursuzdur.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gelecek zamanda gerçekleştirme anlamı vardır. **(Yükümlülük Kipliği-Zorunluluk)**

11. yapmak (ŞD 41/2 tut)

Bil küneşdin yaruk oldı ehl-i diller sohbeti

Kim ki irmes ehl-i dil yaruk küni şâm tut (ŞD 41/2)

(Gönül ehillerinin sohbeti güneşten parlak oldu, bil. Gönül ehli değildir ki parlak gününü akşam yapsın.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Emir)**

12. bir şey için istekte, dilekte bulunmak (ŞD 41/4 tut)

Nây üni gonca köngüllerge ne yahşî sûd iter

Toldur ay sâkî leb-â-leb câm u andın kâm tut (ŞD 41/4)

(Ney sesi gonca gönüllere ne güzel fayda sağlar. Ey saki ağzına kadar kadehi doldur ve ondan istekte bulun.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Emir)**

13. (bilek, parmak vb.) geçirmek, takmak (ŞD 65/4 tuttu)

Tuttu bilekke 'akîk ol büt-i sîmîn-beden

Tökti kiyik kanını kar üze ol gül-'izâr (ŞD 65/4)

(O put gibi gümüş bedenli (kırmızı renkli değerli) akik taşını bileğe taktı. Sanki o gül yanaklı kar üzerine ahu kanını döktü.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

14. yaklaştırmak (ŞD 107/6 tutkay)

Her gûşda dür misâli boldı Şibânî sözi

Agzın kulakga tutkay Sultân Ebü'l-fevâris (ŞD 107/6)

(Şibani sözü, her kulakta inci misali oldu. Sultan Ebu'l-fevaris ağzını kulağa yaklaştıracak.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gelecek zamanda gerçekleştirme ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği-Sebebe bağlı yükümlülük)**

tüş - : 1.(yere, yüze) inmek (NMŞF 333/4 tüşüp)(ŞD 275/7 tüşse)(LD 118/7 tüşüp)

Hâce'ni körgeç atdın tüşüp Hâce'ning hıdmetiga kildi (NMŞF 333/4)

(Hoca'yı geçerek atdan inip Hoca'nın hizmetine geldi.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemi gerçekleştirmek için bir eylemi içinde bulunduğu anda yapma anlamı vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Yüzüng yanıda tüşse ol ikki kara zülfüng

Şibânîni sin tartkıl uş mundak yügen bile (ŞD 275/7)

(O iki kara zülfün yüzünün yanıda inse, Şibânî'yi işte bunun gibi yular ile sen çek.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi içinde bulunduğu anda gerçekleştirme isteği ifadesi vardır. **(Devinim Kipliği- İstek)**

Lutfî zülf ü yüzidin hayret makâmında tüşüp

Bir 'aceb 'âlemde kalmış küfr ü îmândın yırak (LD 118/7)

(Lutfi, zülf ve yüzünden dolayı şaşma makamından inip âlemde acayip bir şekilde küfür ve imandan uzak kalmış.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin gerçekleşmesinin bittiği ve bu eyleme bağlı olarak diğer eylemin zorunlu olarak yapıldığı ifadesi vardır.**(Yükümlülük Kipliği- Sebebe bağlı yükümlülük)**

2. yol göstermek, önyak olmak (NMŞF 338/23 tüşüp)

...ve su'âl ehli muhtâclar ileyin tüşüp... (NMŞF 338/23)

(...ve soru soran kimseler muhtaçlara önyak olup...)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme isteği ifadesi vardır. **(Devinim Kipliği-İstek)**

3. (ağlamaya) başlamak (NMŞF 355/12 tüşti)(LD 257/1 tüşti)

İlig ta'âmga kim iltti yıglamakka tüşti. (NMŞF 355/12)

(Elini yemeğe uzattı ve ağlamaya başladı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin başlayıp geçmişte sürekli olarak yapıldığı ifadesi vardır. **(Kanıtı (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Kün tüşte körgeli sini tüşti zevâlga

Ay tangga kaldı kiçe bakıp ol cemâlga (LD 257/1)

(Güneş seni rüyada görerek yok olmaya başladı. O yüz güzelliğine bakıp gece (çıkan) ay, sabah vaktine kaldı.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte başlayıp sürekli olarak yapıldığı ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Şarta bağlı yükümlülük)**

4. gitmek (NMŞF 426/6 tüşti)(ŞT 177/12 tüşdi)

...biri sürüg Cevâlkîlgera koşulup Mûltân sarı tüşti (NMŞF 426/6)

(...biri sürü Cevalıklara katılıp Multan tarafına gitti.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Diğer eylemin gerçekleşmesi için bir eylemin başladığı, yapıldığı ifadesi vardır. **(Kanıtı (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

Köl İrki takı yurtını tapşurup kaytıp öz yurtıga tüşdi.(ŞT 177/12)

(Köl İrki de yurdunu teslim edip dönüp kendi yurduna gitti.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifadesi vardır. **Kanıtı (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

tüz - : düzenlemek, tertip etmek. (ŞT 182/3 tüzüp)

İllerni tüzüp ve yağılarnı buzup ve öz zamânnındaki pâdişâhlardıñ üzüp tohsan yıl pâdişâhlık kılıp vefât tapdı (ŞT 182/3)

(Devletini düzene sokup düşmanlarını dağıtıp kendi zamanındaki padişahları geçerek (üstesinden gelmek) doksan yıl padişahlık yapıp öldü.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte gerçekleştirme ifadesi vardır. **Kanıtı (Duyuya dayalı-görme, tanık olma) Dayalı Kiplik)**

uç - : hızla koşmak. (NMŞF 339/10 uçup)

...uçup Şeyh Ebâ Bekr kaşıga bardı (NMŞF 339/10)

(Hızla koşarak Şeyh Ebu Bekir karşısına vardı.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin gerçekleşmesi için diğer eylemi geçmişte yapma ifadesi vardır. **Kanıta (Duyuya dayalı-görme, tanık olma) Dayalı Kiplik)**

yat - : 1. yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek (LM 82/532 yat kay)

Süksük gibi kim çü boldı pûde

Yat kay yazı üzre tûde tûde (LM IX/532)

(Süksük gibi ki ip oldu. Toprak üzerine yığın yığın eğilecek.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gelecek zamanda yapma anlamı vardır. **Kanıta (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

2. bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak (LM XXXV/3252 yatsa)

Cânsız boluban ten-i nizârı

Tofrag üze yatsa ism-i zârı (LM XXXV/3252)

(Zayıf teni, inleyen ismi cansız olarak toprak üzerine yatsa.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, başlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi gerçekleştirme isteği ifadesi vardır. **(Devinim kipliği-istek)**

yay - : sermek (LM XIV/1062 yaydı)

Ol çakkaça kim sipihr-i hod-kâm

Âfâk üze yaydı perde-i şâm (LM XIV/1062)

(O kendini beğenmiş felek çakınca ki ufuklar üzerine akşam perdesini serdi.)

Kılınış bakımından: Bu beyitte fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Bir eylemin gerçekleşmesi ile başka bir eylemin geçmiş zamanda kesin olarak yapılması anlamı vardır. **(Yükümlülük Kipliği- Şarta bağlı yükümlülük)**

yör - / yöri - /yörü - : 1. adım atarak ilerlemek, gitmek, yürümek (ŞT 138/13 yördi)

Oğuz Hân bu ayılğan vilâyetlerning barçasıga darugalar koyup Semerkand sarı yördi...

(Oğuz Han bu söylenen vilâyetlerin hepsine yöneticiler koyup Semerkant'a doğru yürüdü.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte kesin olarak yapma ifadesi vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme) Dayalı Kiplik)**

2. anlaşma sağlamak, ortak fikirde buluşturmak(ŞT 182/9 araga yörüp)

İl yahşıları arada yörüp köp nasihatlar kılıp yaraşturalı tidiler (ŞT 182/9)

(Halkın büyükleri araya girip çok nasihatler ederek aralarını bulalım, dediler.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, başlangıç fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte gerçekleştirme isteği ifade edilmiştir. **(Devinim Kipliği-İstek)**

3. bir işi devam ettirmek, çalışmak (ŞT 180/6 yörigey sen)

Sendin ümidim ol turur kim men niçük ilning yahşi ve yamannı sorup ni yol birlen pâdişâhlik kılıp yörigen bolsam sen hem uşol yol birlen yörigey sen tidi.(ŞT 180/6)

(Senden istediğim şudur: Ben nasıl halkın iyisini ve kötüsünü sorarak ne şekilde padişahlık yaptysam sen de işte bu şekilde (bu yol ile) padişahlık yapacaksın.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, sürerlilik fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi her zaman yapmasına dair emir ifadesi vardır. **(Yükümlülük Kipliği-Emir)**

4. katılmak, uğramak, başvurmak (ŞT 191/1yörümekni)

Ol 'akıllı ve toğuşlı ve mirgen ve çeçen hünerli her makamga ve her yolga yörümekni bile turgan ve hanga inak boldı. (ŞT 191/1)

(O akıllı, cesur, hünerli ve yiğit her makama ve her yola uğrayıp Han'a danışman oldu.)

Kılınış bakımından: Bu cümlede fiil, bitme fonksiyonunda kullanılmıştır.

Kiplik bakımından: Eylemi geçmişte yapma anlamı vardır. **(Kanıt (Duyuya dayalı-görme, tanık olma) Dayalı Kiplik)**

4. Sonuç

İncelenen on bir eserde, kiplik, kılınış ve çok anlamlılık bakımından fiiller sayısal olarak şöyle değerlendirilebilir:

1. Çağatay Türkçesinde on dokuz fiil incelenmiş ve bu fiillerin toplam altmış iki anlamda kullanıldığı belirlenmiştir.
2. Toplam on dokuz fiilin kılınış bakımından başlama ve bitme (8) fonksiyonunda en fazla sayıda, süreklilik, başlama (1) fonksiyonunda en az sayıda kullanıldığı tespit edilmiştir.
3. İncelenen on dokuz fiil, kiplik bakımından ele alındığında, eylemi geçmişte kesin olarak yapma (11) ifadesinin en çok sayıda, eylemin geçmiş zamanda gerçekleşme varsayımı (1), eylemi şarta bağlı olarak gelecekte gerçekleştirme isteği (1) ile eylemi gerçekleştirme isteği (1) ifadesinin en az sayıda kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca sırasıyla, eylemi geçmiş zamanda gerçekleştirme isteği (9), eylemin geçmişte gerçekleşmesi (6) gibi kiplik ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.
4. Kiplik olarak Kanıt Dayalı Kiplik (47) ile Yükümlülük Kipliği (30) en çok sayıda, Devinim(Hareket) Kipliği (11), Bilgi Kipliği (9), Eylem Kipliği (1) 'nin en az sayıda kullanıldığı tespit edilmiştir.
5. İncelenen fiillerden çok anlamlılık açısından en fazla sayıda, tut- (14) fiilinin, daha sonra sırasıyla sal- (5), sür- (5), tök- (4), tüş- (4) fiillerinin; en az sayıda tüz- (1), yay- (1), tik- (1), uç- (1) fiillerinin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1. Fiillerin Çok Anlamlılık, Kılınış, Kiplik Tablosu

FİİLLER	Çok Anlamlılık (Sayısal Veri)	Kılınış	Kiplik
çek- /çik-	2	bitme- başlama	Eylemin geçmiş zamanda anlık gerçekleştiği, Bir işi gerçekleştirme isteği, Bir işi yapmayı isteme. (Kanıtı Dayalı K.- Bilgi K. (Çıkarım ve Varsayım))
çık-	3	bitme, sürerlilik	Bir eylemin gerçekleştiği, Eylemin geçmiş zamanda anlık gerçekleştiği, Eylemin hiçbir zaman gerçekleşmemesi. Kanıtı Dayalı K. (Duyuya Dayalı- Görme), Eylem K. (Taahhüt- Kesinlik)
kil-	3	başlama, bitme	Eylemin uzun bir zamandan sonra geçmiş zamanda gerçekleştiği, Eylemin geçmişte gerçekleştiği, Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleşmeme durumu, Eylemin tekrarlanarak sürekli yapılması. Bilgi K. (İhtimâlin gerçekleşmesi), Kanıtı Dayalı K. (Duyuya Dayalı-Görme)
kir-	2	bitme, başlama	Bir eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiği, Eylemin yapılmasında ve gerçekleşmesinde zorunluluk. Kanıtı Dayalı K. (Duyuya Dayalı-Görme),Yükümlülük K. (Emir)
kop-	3	başlama, bitme sürerlilik	Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği, Eylemin geçmiş zamanda kesin olarak tekrar gerçekleştiği, Eylemin gerçekleşmediği, Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği. Kanıtı Dayalı K. (Duyuya dayalı- görme), Bilgi K. (Çıkarıma dayalı)
koy-	3	başlama, bitme, sürerlilik	Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği, Eylemin her zaman kesintisiz devam ettiğini, Eylemin gerçekleşmesini isteme, Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiğini, Eylemin gelecek zamanda gerçekleşeceğini, Bir eylemin gerçekleşme şartına bağlı olarak gelecekte eylemin gerçekleşmesini isteme. Kanıtı Dayalı K. (Duyuya dayalı-görme), Devininim K. (İstek), Yükümlülük K.(Taahhüt-Kesinlik)

saç-	2	bitme, sürerlilik	Eylemin geçmiş zamanda kesin olarak gerçekleştiği, Eylemin geçmişte her zaman yapıldığı, Eylemin her zaman gerçekleştiği. Kanıta Dayalı K. (Görme, dokunma)
sal-	5	bitme, başlama, sürerlilik	Eylemin geçmişte gerçekleştiği, Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği, Eylemin gelecek zamanda gerçekleşeceği, Eylemin her zaman gerçekleştirildiği, Eylemin her zaman gerçekleşeceği. Kanıta Dayalı K. (Duyuya dayalı- görme), Yükümlülük K. (Zorunluluk), Devinim K.(İstek)
soy-	2	başlama, bitme	Eylemi (kişinin) isteği durumunda zorunlu olarak gerçekleştirme, Eylemi gerçekleştirme isteği, Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği. Yükümlülük (İsteğe bağlı yükümlülük), Kanıta Dayalı K. (Duyuya dayalı- görme)
sür-	5	başlama bitme,	Eylemin kesin olarak geçmiş zamanda gerçekleştiği, Eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği, Eylemi gerçekleştirme isteği, Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme. Yükümlülük K. (Zorunluluk, Emir), Kanıta Dayalı K. (Duyuya d. - Görme), Devinim K. (İstek)
tik-	1	başlama, bitme	Eylemin gerçekleşmesini isteme, Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu. Devinim K.(İstek), Yükümlülük K.(Emir)
tök-	4	başlama, bitme, sürerlilik	Eylemin geçmişte sürekli olarak yapıldığı, Eylemi geçmişte kesin olarak yapma, gerçekleştirme, Eylemi gerçekleştirme isteği. Kanıta Dayalı K. (Duyuya d. - Görme), Yükümlülük K. (Zorunluluk), Bilgi K. (Varsayım), Devinim K. (İstek)
tut-	14	başlama, bitme	Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştirme, Eylemi gerçekleştirme zorunluluğu, Bir eylemi gerçekleştirme isteği ifadesi, Eylemi zorunlu olarak ifade etme anlamı, Eylemi geçmiş zamanda kesin olarak yapma ifadesi, Eylemin geçmiş zamanda gerçekleşme olasılığı ifadesi vardır. Eylemi gelecek zamanda gerçekleşeceği ifadesi, Eylemi zorunlu olarak gerçekleştirme fonksiyonu ifade edilir. Kanıta D. K.(Duyuya d.- Görme), Bilgi K. (Mukayese, Varsayım), Yükümlülük K. (Emir, Şarta bağlı yükümlülük, Şarta bağlı zorunluluk, Sebeye bağlı yükümlülük, Zorunluluk,

			emir, Devinim K. (İstek)	
tüş-	4	başlama, bitme	Bir eylemi gerçekleştirmek için bir eylemi içinde bulunduğu anda yapma, Eylemi içinde bulunduğu anda gerçekleştirme isteği, Bir eylemin gerçekleşmesinin bittiği ve bu eyleme bağlı olarak diğer eylemin zorunlu yapıldığı ifadesi, Eylemi gerçekleştirme isteği, Bir eylemin geçmişte başlayıp sürekli olarak yapıldığı, Eylemin gerçekleşmesi için bir eylemin başladığı, yapıldığı, Eylemin geçmişte başlayıp sürekli olarak yapıldığı, Eylemin geçmişte kesin olarak gerçekleştiği ifadesi vardır. Kanıtı Dayalı (Duyuya d. -Görme)K., Devinim K. (İstek), Yükümlülük (Sebebe b., Şarta b.)	
tüz-	1	bitme	Eylemi geçmişte gerçekleştirme ifadesi vardır. Kanıtı (Duyuya d. -Görme) D.K.	
uç-	1	bitme	Bir eylemin gerçekleşmesi için diğer eylemi geçmişte yapma ifadesi. Kanıtı (Duyuya d. -Görme)D. K.	
yat-	2	sürerlilik, başlama	Eylemi gelecek zamanda yapma, eylemi gerçekleştirme isteği ifade edilir. Kanıtı (Duyuya d. -Görme)D. K., Devinim K. (İstek).	
yay-	1	bitme	Eylemi geçmiş zamanda kesin olarak yapma. Yükümlülük K. (Şarta bağlı y.)	
yör- / yöri- / yörü	4	bitme, başlama, sürerlilik	Eylemi geçmişte kesin olarak yapma, Eylemi geçmişte gerçekleşme isteği, Eylemi her zaman yapma emri. Kanıtı (Duyuya d. -Görme)D.K., Devinim K. (İstek),Yükümlülük K.(Emir).	
Toplam: 19	62	8 tane fiilde başlama, bitme, 6 tane fiilde başlama, bitme, sürerlilik, 3 tane fiilde bitme, 1 tane fiilde sürerlilik, başlama, 2 tane fiilde	9 yerde eylemi geçmişte kesin olarak yapma. 8 yerde eylemin geçmişte gerçekleşmesi. 3 yerde eylemin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği. 10 yerde eylemi geçmiş zamanda gerçekleştirme isteği, 5 yerde eylemin her zaman sürekli yapıldığı, 4 yerde eylemin yapılmasında ve gerçekleşmesinde	47 yerde Kanıtı D. K. 9 yerde Bilgi K. 30 yerde Yükümlülük K. 1yerde Eylem K. 11yerde Devinim K.

		sürerlilik, bitme	zorunluluk. 3 yerde eylemi gelecek zamanda yapma, gerçekleştirme isteği. 1 yerde eylemin bir şarta bağlı olarak gelecekte gerçekleştirme isteği 2 yerde eylemi geçmiş zamanda anlıklar gerçekleştirme. 4 yerde eylemin gelecek zamanda gerçekleşeceği, 1 yerde eylemi gerçekleştirme isteği, 1 yerde eylemi her zaman yapma emri 3 yerde eylemi geçmişte gerçekleştirme olasılığı.	
--	--	----------------------	--	--

Kısaltmalar

BD	Babür Divânı
BV	Bedâyi'ü'l-Vasat
FŞ	Ferhâd u Şîrîn
GS	Garâ'ibü's-Sıgar
LM	Leylî vü Mecnûn
LT	Lutfî Divanı
NMŞF	Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve
SD	Sekkâkî Divanı
STD G	Sânî ve Türkçe Divanı Gazel
STD MT	Sânî ve Türkçe Divanı Metâlîe
ŞD	Şiban Han Divanı
ŞT	Şecere-i Terâkime

Diğer Kısaltmalar

DD	Dil Dergisi
TDDED	Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi
YLT	Yüksek Lisans Tezi

Kaynakça

Adalı, O. (2004). Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Aksan, D. (2016). Anlambilim Anlambilimi Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Akkuş, C. (2006). Sevinç Çokum'un Romanlarındaki Fiillerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, s. 174.
- Aslan, Ü. (2009). Ubeydullah Han Şairi Sâni ve Türkçe Divanı, Konya: Palet Yay.
- Banguoğlu, T. (1998). Türkçenin Grameri, Ankara: TDK Yay.
- Benzer, Ahmet. (2008). Fiilde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik, Marmara Üniv., Doktora Tezi, İstanbul.
- Comrie, B. (1976). Aspect, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yay.
- Çelik, Ü. (1996). Ali Şîr Nevâyî- Leylî vü Mecnûn. Ankara: TDK Yay.
- Dilâçar, A. (1974). Türk Fiilinde "Kılınışla" "Görünüş" ve Dilbilgisi Kitaplarımız, (1973- 1974), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s. 159-171.
- Dilâçar, A. (1989).Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, TDAY Belleten-1971.s.83-145.
- Dilaçar, A. (1971). "Aspekt", Türk Ansiklopedisi. III. Cilt, İstanbul: MEB Yay.
- Eraslan, K. (1996).Alî Şîr Nevâyî-Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve I-Metin, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eraslan, K. (1999).Mevlâna Sekkâkî Divanı, Ankara: TDK Yay.
- Ergin, M. (1993).Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Erkman-Akerson, F & Ozil Ş. (1998).Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Cümleler. İstanbul: Simurg Yay.
- Hacıeminoğlu, M.(1991). Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller. Ankara.
- Hirik, S. (2013).Olasılık Bildiren Kipliklerin Eski Uygur Türkçesi Metinlerindeki Görünümü, Dil Araştırmaları, Sayı: 12, s.139-161.
- Johanson, L. (2016).Türkçede Görünüş. (Çev. Nurettin Demir).Ankara: Grafiker Yay.
- Kahraman, S. (2015).Dilde Çok Anlamlılık ve Belirsizlik, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Karaağaç, G. (1997). Lutfî Divânı. Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım. Ankara: TDK Yay.
- Karahan, L. (2010).Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yay.
- Karasoy, Y. (1998). Şiban Han Dîvânı (İnceleme- Metin- Dizin- Tıpkıbasım). Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2014).) Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2017). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2007). Türk Dili Üzerine Araştırmalar III (Ali Şîr Nevâyî ve Çağatay Yazı Dili). Ankara: TDK Yay
- Lakoff, G. &Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By, Chicago: University of Chicago Press.
- Lyons, J. (1983). Kuramsal Dilbilimine Giriş. (Çev. Ahmet Kocaman). Ankara.
- Ölmez, Z. K. (1996). Ebu'lgazi Bahadır Han-Şecere-iTerâkime (Türkmenlerin Soykütüğü), Ankara, Simurg Yay.
- Palmer, F. R. (2006). Mood and Modality, Cambridge: Cambridge of Press.
- Smith, S. C. (1997). The Parameter of Aspect: Dordrecht 1997, Kluwer Akademik Yay.

-
- Soydan, S. (2017). Çağatay Türkçesinde Basit Fiiller ve Fiilden Fiil Yapım Eki Alan Fiillerde Yapı ve Çok Anlamlılık. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sweetser, E. E. & Barbara D. (2005). *Mental Spaces in Grammar: Conditional Constructions* (Cambridge Studies in Linguistics 108.). Cambridge: Cambridge University Press. ISBN10 0 521 84468 1(hb). xvii + 295 pp.
- Türkay, K. (2002). *Ali Şîr Nevâyî-Bedâyî'ül-Vasat*. Ankara: TDK Yay.
- Üstünova, K. (2016). *Eylem İşletimi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Yaman, S. D. (2012). *Özbek Türkçesinde Kiplik Belirteçleri ve Fonksiyonları*. Gazi Üniv., Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yücel, B. (1995). *Bâbü'r Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.